

Кривоносок Олександр Григорович,
викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ,
ЯКА ВЧИНЯЄ ЗЛІСНЕ НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ
З ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ,
ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНО ОПІКУ ЧИ ПІКЛУВАННЯ**

Невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування в умовах сьогодення є актуальною проблемою, про що свідчать статистичні дані, де згідно відомостей, які відображені у Єдиному звіті про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування у 2018 році було розпочато 163, у 2019 році – 160, у 2020 році – 136 кримінальних правопорушень за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого статтею 166 Кримінального Кодексу України [1].

На тлі погіршення соціально – економічного стану населення збільшується кількість розлучень, жінкам доводиться більше працювати для того, щоб забезпечити своїх дітей, при цьому менше приділяють увагу розвитку дитини, проводять з ними менше часу. Нерідко трапляються випадки народження дітей з метою отримання прибутку у вигляді соціальних виплат з державного бюджету, за рахунок чого живуть батьки. Досить часто трапляються такі ситуації, коли один із батьків, а інколи трапляється що і обидва вимушені виїхати за межі України на заробітки, а догляд за дітьми здійснюють в кращому випадку інші особи. Дедалі частіше в засобах масової інформації лунає резонансна інформація, пов'язана зі злісним невиконанням обов'язків по догляду за дитиною, що призвело до тяжких наслідків, зокрема грубого порушення Конституційних прав (права на освіту тощо), каліцтва, або навіть загибелі дитини. У зв'язку з цим в системі правоохоронних органів та органах центральної виконавчої влади провадяться реформи, направлені захист прав дітей.

Проблема набула настільки загрозливого масштабу, що Постановою Кабінету міністрів України від 19.01.2022 року № 23 було утворено Державну службу України у справах дітей. Основним завданням якої є формування та реалізація державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей. Однак, виходячи із статистичних даних, та аналізуючи судово-слідчу практику можна дійти висновку, що в Україні, в умовах сьогодення досить часто батьки нехтують своїми обов'язками, що знаходить своє вираження у притягненні таких батьків, або осіб, на яких покладено обов'язок з догляду за дитиною до кримінальної відповідальності [2].

Як у практиків так і у теоретиків постає питання щодо загального розуміння особи, яка вчинила злочин, пов'язаний з неналежними виконанням обов'язків по догляду за дитиною та впливу окремих характеристик особи злочинця на процес досудового розслідування.

Досить часто вчені криміналісти визначають «особу злочинця» як один з елементів криміналістичної характеристики злочину. Погоджуючись з М.В. Салтєвським, який в своїх працях визначає, що в структурі криміналістичної характеристики слід виділити чотири основні елементи:

- предмет безпосереднього замаху;
- спосіб вчинення злочину;
- слідову картину;
- особу злочинця [3, с. 130–133].

Поняття особи злочинця є досить складним та багатогранним поняттям, навколо якого постійно точаться дискусії. В. Ю. Шепітько визначає дане поняття як соціально-психологічне, яке охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, що формуються внаслідок вчинення злочинів. Особа злочинця охоплює цілу систему психологічних властивостей: спонукання, установки, переконання, емоційні й вольові особливості тощо. Дослідження особи злочинця передбачає необхідність вивчення механізмів протиправної поведінки, мотивацій вчинення різних видів злочинів, індивідуально-психологічних і соціальних чинників, ситуативних реакцій людини [4, с. 6].

Таким чином, особа злочинця є одним з центральних елементів криміналістичної характеристики, який дозволяє слідчому, під час проведення досудового розслідування отримати достатній масив інформації про спосіб вчинення злочину та його можливого приховування, мотиви, слідову картину.

Однією із особливостей досудового розслідування даного виду злочину, а саме злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою, щодо якої встановлено опіку чи піклування, є насамперед, те, що під час слідства, необхідно отримати доволі великий масив відомостей про особу злочинця, даних, які можуть охарактеризувати особу, що в подальшому дозволять стороні обвинувачення встановити об'єктивну сторону складу злочину. Дана діяльність виражається в отриманні від органів державної влади, або місцевого самоврядування, даних про склад сім'ї, акти обстеження або приписів від служб у справах дітей, дані про наявність або відсутність судимостей підозрюваного, характеристик з місць роботи та проживання. Також проводяться слідчі дії направлені на встановлення ознак особи, яка вчинила злочин, серед яких можна виділити допити свідків, які можуть охарактеризувати особу злочинця, допити спеціалістів в різних галузях, таких як психології, медицини тощо. Допомагає розкрити ознаки особи злочинця призначення і проведення судово-психіатричної експертизи, судово-медичної експертизи.

Проведеним аналізом практики вітчизняних судів, згідно вироків, за вчинення злочинів, передбаченими статтею 166 Кримінального Кодексу України можна дійти висновку, що в переважній більшості обвинуваченими є жінки, віком від 21 до 40 років, які на момент вчинення злочину офіційно не перебувають у шлюбі, при цьому мають досить низький рівень освіти (як правило середню освіту), офіційно не працевлаштовані, зловживають алкогольними напоями та/або вживають наркотичні або психотропні речовини. Злочини даної категорії вчиняються як правило одним суб'єктом, може мати проблеми інтелектуального розвитку, або психічний розлад. При цьому особи, які нехтують обов'язками по догляду за дитиною, як правило, раніше не одноразово притягались до адміністративно-правової відповідальності за статтями 184, 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Вказана категорія родин у переважній більшості випадків знаходяться на обліках у службах у справах дітей, відносно яких виносились приписи, щодо усунення негативних умов проживання дитини.

Як висновок слід зазначити, що вивчення особи злочинця, яка вчиняє злочин, передбачений статтею 166 КК України дозволяє посадовим особам правоохоронних органів, під час проведення досудового розслідування:

- висувати обґрунтовані версії вчинення злочину;
 - розробити план розслідування провадження;
 - встановити можливе коло спілкування злочинця, з метою встановлення можливих свідків кримінального правопорушення;
 - ініціювання та проведення певних слідчих дій, які в подальшому допоможуть встановити спосіб вчинення злочину, слідову картину, мотив та інших істотних відомостей, які підлягають обов'язковому встановленню під час досудового розслідування;
 - прийняття рішення про доцільність залучення до проведення окремих слідчих дій спеціалістів;
 - належним чином організувати проведення слідчих дій, під час яких застосувати необхідні тактичні прийоми;
 - встановити послідовність проведення слідчих дій;
 - прийняття рішення про проведення необхідних експертиз, або недоцільності проведення тих або інших експертних досліджень;
 - визначити коло питань, які необхідно поставити експерту.
- Окрім цього вивчення особи злочинця в криміналістичній науці, в контексті вчинення злочину, передбаченого статтею 166 КК України, дозволить вжити дієві заходи, направлені на усунення причин та умов злочинної поведінки підозрюваного.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіційний сайт Офісу генерального прокурора: веб-сайт URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro->

zareyestrovani-kriminalni-pravoporusshennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2.

2. Постанова про утворення Державної служби України у справах дітей. Офіційний сайт Верховної ради України: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-2022-%D0%BF#Text>.

3. Салтевський М. В. Криміналістика: навч.-довід. посіб. Київ: Кондор, 1996. 586 с.

4. Шепітько В.Ю. Соціально-психологічні характеристики особи злочинця в криміналістиці: проблеми використання типології та можливостей моделювання. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2005. Вип. 5. С. 5–11.

Крижна Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У країнах Європейського Союзу, США та інших розвинених країнах світу використання можливостей кримінального аналізу є обов'язковим для всіх правоохоронних органів. Його зміст, правила та процедури чітко визначено й урегульовано в нормативно-правових актах. Це, зокрема, стосується ведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та розгляду кримінальних проваджень у суді.

Стратегією розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ, передбачається, що одним із пріоритетів державної політики у сфері протидії злочинності є комплексне впровадження сучасних систем кримінального аналізу, зокрема методології Європолу з оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (СОСТА) [1].

Консультативна місія Європейського Союзу в Україні (КМЕС) підтримує впровадження в Національній поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою (Intelligence-Led Policing / ILP). ILP є моделлю поліцейської діяльності, згідно з якою оперативно-аналітична інформація/intelligence слугує підставою для проведення операцій/розслідувань, а не навпаки. Ця модель дає змогу зменшити матеріальні витрати, знизити рівень злочинності, забезпечити більш високий рівень безпеки особового складу [2].

Кримінальний аналіз – це дії, спрямовані на ідентифікацію і точне визначення взаємозв'язків між відомостями, які стосуються подій злочинного характеру, осіб, пов'язаних із ними, та даними, що походять із різних джерел, і їх використання правоохоронними органами і судами.